

Reflectarea alterității în expresii idiomatice. Studiu de caz

de

CASIA ZAHARIA

Geht man davon aus, dass *Alter* der zweite von zwei gleichartigen, einander zugeordneten Wesen und Alterität etwas Konstruiertes ist, so könnte man die rumänischen Sprichwörter und Phraseologismen mit der Komponente „deutsch“/„Deutscher“ diesbezüglich als exemplarische Anwendung auf dem Gebiet der konstruierten Wirklichkeit vom Anderen betrachten. Unsere Absicht ist auch, durch das Aufgreifen dieser konkreten Aspekte der Alterität uns denjenigen Autoren anzuschließen, die einen nicht-trivialen Umgang mit diesem Begriff anstreben.

Um den mentalen Bildern folgen zu können, wird der Sprichwörter- und Phraseologismenkörper nach dem von Hallig/Wartburg (1952) theoretisch und exemplarisch festgelegten Begriffssystem organisiert. Wir vertreten die Ansicht, dass über diese Systematisierungsart den mentalen Bildern (von denen die Auffassungen und das Verhalten der rumänischen Dorf- und Stadtgesellschaft gegenüber den Deutschen ausgegangen sind) adäquat nachgegangen werden kann. Als Nebeneffekt kommt noch die Beleuchtung eines Fragments aus dem langwierigen Prozess des Aufbaus des Bildes von „sich selbst“ der Rumänen hinzu.

1. Preambul

În percepția populară, germanii sînt un tot unitar, un întreg, vorbitorii neținînd, îndeobște, seama de originea acestora. Pentru români, ‘neamț’ este atît germanul, cît și austriacul, sasul și șvabul. Generalizarea conceptului de ‘neamț’ o găsim, după spusele germanistului Mihai Isbășescu, în faptul că:

Rareori se face vreo deosebire cît de cît sensibilă între germanii din țările de limbă germană și cei trăind în Transilvania sau România (apud Heitmann 1995: 19).

Chiar și definițiile date în DEX:

neamț = (pop.) german sau austriac; *sas* = persoană care face parte din populația germană colonizată între sec. XII și XIII, în unele regiuni ale Transilvaniei; *șvab* = nume generic dat coloniștilor germani, francezi, italieni, spanioli și bulgari așezați succesiv în unele regiuni din Banat și Transilvania, prin sec. XVIII; persoană care face parte dintre urmașii acestor coloniști;

vin să întărească această afirmație.

Imaginea unui popor despre altul se formează de-a lungul anilor, ba chiar al secolelor, judecățile, odată formate, avînd o inerție foarte mare și schimbîndu-se foarte greu. Expresiile idiomatice și proverbele au rolul de a descoperi atît părțile mai bune, cît și cele mai puțin bune ale „celuilalt”, ale unei alte naționalități, precum și propriile calități și defecte, constatate prin însăși viețuirea laolaltă, prin contactul nemijlocit (vremelnic sau îndelungat) cu o populație de altă limbă, cultură și confesiune. Traiul în comun produce și satisfacții și nemulțumiri, cu remarcă, însă, că nemulțumirile generează exagerări, după cum observa A. D. Xenopol:

În istorie nu lucrează numai ideile adevărate. Ba s-ar putea chiar ca eroarea, falsul și minciuna să joace un rol mult mai mare în viața popoarelor. Desfășurarea evenimentelor se face pe baza ideilor. Este absolut indiferent dacă acestea conțin adevărul sau contrapartea lui (apud Heitmann 1995: 7).

Proverbele, expresiile, strigăturile etc. sînt oglinda în care se recunoaște, chiar și peste secole, sensul fundamental al unor relații, în care germanul a fost, în conștiința populară românească, purtătorul atributului de progres și, mai apoi, „occidental”. Lingviști, etnologi, lexicografi etc. au constatat, înregistrat și transmis felul în care se reflectă, într-o manieră foarte sugestivă, mentalul primar (convertit în caracter și morală, adică în modul propriu de a gândi, vedea și simți) în proverbe și expresii idiomatice. Asemenea preocupări au existat și continuă să se manifeste, și pentru relația interculturală și interlingvistică germano-română (cf. Zanne III/IV/V/VI/X; Stanciu 1982; Dumistrăcel 1996/2000; Negreanu 1983).

Avînd în vedere îndelungata conviețuire — de peste șapte secole — cu germanii (vom folosi acest termen în accepțiunea sa globală de ‘vorbitori de limbă germană’), proverbele românești, cu privire la nemți, sînt variate, cuprinzînd o arie vastă a experiențelor și a trăirilor celor două popoare. Față de numărul parimiilor, cel al frazeologismelor este cu mult mai mic: explicația trebuie căutată, printre altele, în unele caracteristici ale proverbului, precum capacitatea sa de a crea comparații și rolul său, adesea, moralizator.

Grupate pe diverse domenii, cele cca 70 de parimii și expresii înregistrate în colecții compun un tablou al experiențelor interculturale, în care recunoaștem diferite niveluri de așteptare, ce se cer satisfăcute atît dinspre nemți spre români, cît și invers. Expresiile nu îi „definesc”, deci, exclusiv pe germani, ci, prin raportare la activități, obiceiuri, apucături, stare materială etc., ele sînt reflecția mentalității autohtone românești, una de „alteritate”, de regulă negativă. Sistematizînd materialul frazeologic și paremiologic după principiile noțiunilor enunțate de Hallig/Wartburg (1953), vom putea urmări cu destulă ușurință imaginile mentale pe care s-au întemeiat opiniile și atitudinile societății românești rurale și, mai apoi, și ale celei orășenești, față de germani. În același timp, prin aceste proverbe și expresii, vom descoperi și un segment (chiar dacă foarte mic) din felul în care s-a construit imaginea de sine a românilor.

2. Sinopsis asupra parimiilor și expresiilor idiomatice cu componentele „neamț”/ „nemțesc”

1. Caracter/intelect

1.1. Trăsături pozitive

1.1.1. cinstit: *a spune drept, ca neamțul; a păzi, ca neamțul; neamțu-i prost că spune drept.*

1.1.2. disciplinat/ordonat: *neamțul știe de poruncă și-n foc se-aruncă; toate la neamț is cu rînduială, să nu rămînă cu burta goală; la neamț cucul cîntă în casă; neamțul întii și-a făcut ceasornic, după aceea a tăiat cocoșul.*

1.1.3. perseverent: *neamțul și pe dracul l-a învățat ca să meargă încălțat; merge înainte ca pajura nemțească.*

1.1.4. mîndru: *neamțu-i fîlos și nu merge pe jos; cocoșul neamțului pe vîrful bisericii; a sta/merge drept, ca neamțul.*

1.1.5. deștept: *neamțu-i așa de deștept, că se trage cu toți în piept.*

- 1.1.6. inventiv: *neamțul a scornit căruța cu foc, s-ajungă iute-n alt loc; neamțul nu-și găsește loc, și-a făcut moară cu foc; neamțu-i șod, face peste apă pod; neamțu cu țugu, românul cu plugu.*
- 1.1.7. meșteșugar: *neamțul crede-n meșteșug, cum crede românul-n plug; neamțul face banul bătînd cu ciocanul; neamțul cu scula, tu cu sula.*
- 1.1.8. harnic: *dacă vrei să vezi hărnicie, du-te la neamț în gospodărie; neamțu-i și paur; neamțu-i și faur; ogorul neamțului îi ca ochiul dracului; fata românului poate ajunge hargată, a neamțului niciodată.*
- 1.1.9. echilibrat: *lasă-te, cum s-a lăsat neamțul de ismene; a tăcea ca neamțul.*
- 1.2. Trăsături negative
  - 1.2.1. zgîrcit: *neamțu-i om de omenie, dar nu-ți dă scula și ție; neamțu-i neamț, a pus la ușa clobanț; unde pune neamțul mîna, își ia Dumnezeu mila.*
  - 1.2.3. răzbunător/intolerant: *mintea românului după urmă nu-i bună; mintea neamțului după pățanie se răzbună; a furat de la neamț un creițar și-a ajuns la crimanar; neamțu-i de altă lege și cu noi nu se-nțelege.*
  - 1.2.3. prefăcut/inchipuit: *a se face neamț; țăranul cu țărănia, neamțul cu fudulia.*
  - 1.2.4. prost: *fie sasu cît de prost, numai să fie mare.*
  - 1.2.5. laș/leneș/molîu: *neamț puturos, lasă pușca jos; neamț puturos, /ia pușca de jos, /și împușcă rațele/le mănîncă mațele; a fi neamț fără cățel; a o ține ca neamțul cu tararaua.*
  - 1.2.6. neîngrijit: *vai, sărace neamțule, cum îți cură zdrențele; neamțul cu flendurile, românul cu straiete; neamț gol, îmbrăcat pistol, și la cîrciumă dator.*
  - 1.2.7. bețiv: *a vorbi nemțește; a fura (a apuca) luleaua neamțului; a luat luleaua neamțului și stă-n fundul șanțului; a fi beat criță, beat tun, beat Krupp; neamțu-i cuminte după amiază, cînd are mintea trează; neamțul crede-n băutură și unguru-n înjurătură; neamțul, cîtu-i el de neamț, cîteodată doarme-n șanț; neamțul a venit cu pușca și-a băut vinul cu dușca.*
  - 1.2.8. despotic: *neamțul se crede cel mai mare și cere la toți ascultare; neamțul îți dă de mîncare, dar cere ascultare; vorba neamțului e pentru surzi; ho! că nu-i pajura nemțească; cîinele neamțului mănîncă și mere pădurețe.*
  - 1.2.9. profitor/exploatator: *neamțul vrea trai ușor pe spinarea tuturor; banul românului îi creițarul neamțului; nemții cu împărăția, românii cu cătănia (sărăcia); arde-l-ar focul de neamț că țara mi-a pus în lanț; neamțu-i pîn 'ce pier neamț și ține pe altu-n lanț; ho! că nu-i pajură nemțească.*
2. Obiceiuri, tradiții, statut social
  - 2.1. locuință: *neamțul nu stă în bordei, ci-și face casă cu temei; în casa neamțului nu știi care-i podul; după nemțoaică poți culege mac; pe podele neamțul joacă; românul pe tolocă.*
  - 2.2. îmbrăcăminte: *neamțul nu știe ce-i cușma; cînd vei vedea neamț în opinci și mîncînd alivinci; spune, leleo, und 'te duci? / La neamț, să-mi cumpăr papuci; de cînd cu nemții cu coadă.*
  - 2.3. alimentație: *neamțul mănîncă barabule, românul borș cu fasule; mămăliga-i a românului, pîinea-i a neamțului; neamțul te poștește-o dată; românul de zece ori; dacă-i dai neamțului bere, apoi vin el nu mai cere; neamțul cu tararaiul nu mănîncă mălaiul; neamț, neamț cotosleanț; a pune tot, ca neamțul.*

2.4. statut social: *a ajunge nemțoaică; a ajunge fräulein.*

3. Atributul „nemțesc”, referitor la calități și defecte: *cald nemțesc; haine nemțesti; tarara nemțească; june nemțesc; denie nemțească; pungă turcească și sermaia nemțească; a avea cur nemțesc.*

4. Nume proprii: *beat krupp; îi zice franț și-i neamț; a fi țais; a merge (lucrurile) țais.*

3. Construcția sistemului conceptual

- În denumirea categoriilor noționale din această clasificare, nu am introdus elementul „neamț” (de exemplu „caracterul neamțului, defectele neamțului” etc.), deoarece expresiile înregistrate nu se referă și nu definesc caracteristici, obiceiuri etc. proprii doar neamțului, ci, indirect, prin contrapunere, le circumscriu, adesea, pe cele ale românului.
- Introducerea categoriilor „atributul ‘nemțesc’” și „nume proprii” în sistemul empiric de referințe extralexicale este un artificiu care servește, *exclusiv*, cuprinderii, într-o imagine panoramică, a întregului volum de expresii și proverbe cu componenta „neamț”.
- Unul și același proverb poate corespunde, prin interpretare/repartizare semantică, mai multor categorii. Limba fiind un organism viu, și expresiile cunosc evoluții, schimbări de sens, dobândiri de noi semnificații (sinonimie, antonimie) etc. Domeniul fiind foarte interpretabil — și pentru a nu încărca schema de clasificare — am consemnat fiecare parimie sau expresie în doar una din clase.

O primă privire asupra sistematizării de mai sus pune în evidență, mai întâi, anumite proporții (nu este vorba de o interpretare statistică strictă, lucru imposibil, de altfel, în condițiile enunțate anterior): volumul de expresii referitoare la trăsături pozitive de caracter, la ceilalți, este sensibil egal cu cel referitor la trăsăturile negative, defectele. Aceste constatări ne îndreptățesc să credem că, în conștiința populară românească (ignorăm, aici, cu bună știință, distincțiile geopolitice și cronologice), specificul etnic german este receptat în toate coordonatele sale, uneori cu admirație, alteori ireverențios, uneori cu uimire, alteori cu indignare, și, doar foarte rar, cu dispreț.

4. Interpretare

Judecățile asupra obiceiurilor, activităților și mentalităților germanilor s-au produs prin comparație cu propriile atitudini. Chiar dacă românul a admirat cinstea neamțului (*a spune drept, ca neamțul; a păzi, ca neamțul*), trăind la porțile Orientului și purtând în spate o tradiție orientală multiseculară, care l-a învățat să se descurce cu jumătăți de adevăr, el vede în sinceritatea absolută și o oarecare doză de naivitate (*neamțu-i prost că spune drept*). Buna rânduială, pe care o pune germanul în tot ceea ce face (*toate la neamț is cu rânduială, să nu rămână cu burta goală; nemațul întâi și-a făcut ceasornic, după aceea a tăiat cocoșul*) și perseverența acestuia (*neamțul și pe dracul l-a învățat să meargă încălțat*) i-au asigurat un trai mai bun decât cel dus de români. Acest fapt i-a conferit un sentiment, dacă nu de superioritate, cel puțin de mândrie (*neamțu-i fălos și nu merge pe jos; cocoșul neamțului pe vârful bisericii*). Spiritul de disciplină, la care ne-am referit mai sus, poate împinge, însă, și la atitudini mecanice, lipsite de discernământ (*neamțul știe de poruncă și-n foc se-aruncă*), la executarea, orbește, a poruncilor, ceea ce generează urmări tragice. Expresia a fost premonitorie pentru nenorocirile ce aveau să se întâmple în secolul al XX-lea, printre altele și din această urmare docilă a poruncilor.

În mod direct, explicit, germanului nu i se recunoaște, decît într-o singură parimie, deșteptăciunea (*nemațu-i așa de deștept, că se trage cu toți în piept*), în schimb, ea transpare din admirația pentru spiritul său inventiv (*neamțul a scornit căruța cu foc, s-ajungă iute-n alt loc; neamțul nu-și găsește loc, și-a făcut moară cu foc; neamțu-i șod, face peste apă pod*). Prin hărnicie (*dacă vrei să vezi hărnicie, du-te la neamț în gospodărie*), prin neliniștea sa creatoare și prin talentele meșteșugărești/inginerești înnăscute, germanul a impus un respect nemăsurat (dublat, chiar, de o anumită teamă față de lucrarea „diavolească”: *Cu neamțul nici o dată să nu te apuci, că el a rămas și pe dracu. Neamțu a scos în lume cîte mașinării toate... Dracu mișcă mașinile, dracu e care duce vorba pe sîrmă* — Zanne VI: 227). Unele proverbe sînt simple constatări, „neutre”, ale manualității germanilor (*neamțul face banul bătînd cu ciocanul*), altele, însă, trag concluzii referitoare și la mentalitatea românului, conjugată cu realitățile autohtone (*neamțul crede-n meștesug, cum crede românul-n plug; neamțul cu scula, tu cu sula*).

Impresiile despre germani (în sensul generic al cuvîntului) se bazează pe realități ale vremurilor mai îndepărtate și iau, nu o dată, forme de alteritate negativă. Serviciul militar, experiențele negative trăite (mai ales în Ardeal și Banat) fac din neamț elementul exploatator/profitor (*arde-l-ar focul de neamț, că țara mi-a pus în lanț; nemții cu împărăția, românii cu sărăcia; neamțul vrea trai ușor pe spinarea tuturor*) și despotic (*neamțul se crede cel mai mare și cere la toți ascultare; neamțul îți dă mîncare, dar îți cere ascultare*). În acest context, diferențele confesionale se adaugă, și ele, frustrării induse de nedreptățile suferite (*neamțu-i de altă lege și cu noi nu se-nțelege*).

Prin observarea atentă și evidențierea caracteristicilor negative ale nemților, românul se „răzbună”, într-o oarecare măsură. Neamțul poate fi și leneș (*neamț gol, îmbrăcat pistol, și la cîrciumă dator*), și, mai ales, bețiv: *a vorbi nemțește*, adică de neînțeles, este o metaforă pentru ‘a fi beat’. I se recunoaște, însă, neamțului o anumită distincție atunci cînd încearcă, totuși, să-și păstreze, și în aceste circumstanțe, mersul drept (*a merge (drept) ca neamțul*). Distincția se năruie, însă, în momentul în care cineva *fură luleaua neamțului*, pentru că doar aflat într-o profundă stare de beție i se poate întîmpla așa ceva. Este interesant de observat că năravul băuturii este o sursă generoasă de proverbe și expresii. Considerăm că acestea nu reprezintă o formă de manifestare a alterității negative — pentru că nu reflectă, neapărat, separarea de români —, ci recunoaștem, mai degrabă, bucuria descoperirii unei anumite identități: la beție, nici neamțul nu-i mai bun decît românul (*neamțul, cîtu-i el de neamț, cîteodată doarme-n șanț; neamțu-i cuminte după amiază, cînd are mintea trează; neamțul crede-n băutură și unguru-n înjurătură*).

Alteritatea se manifestă pregnant în sfera tradițiilor și obiceiurilor. Locuința germanului este de tip „occidental” (*neamțul nu stă în bordei, ci-și face casă cu temeii*), îmbrăcămîntea lui nu seamănă cu cea a țaranului român, de unde și numele de *haine nemțești* pentru hainele de orășean. Din frazeologismul *cînd vei vedea neamț în opinci și mîncînd alivinci* (‘niciodată’) și din strigătura *Spune leleo, und'te duci? La neamț să-mi cumpăr papuci* extragem (și) obiceiul germanilor de a purta pantofi. Tradițiile culinare departajează clar între felurile cartofi+pîine și mămligă+borș: *neamțul mîncă barabule, românul borș cu fasule; mămliga-i a românului, pîinea-i a neamțului*. Obiceiul germanilor de a cultiva cartofi a rezonat în formula *neamț, neamț, cotofleanț* (de la germ. *Kartoffelpflanzer*, cultivator de cartofi), iar obiceiul de a pune toate felurile de mîncare odată pe masă a rămas consemnat în expresia *a pune tot, ca neamțul*. Românul a observat că

tradiția, orientală, de a-și îmbia, în mod repetat, oaspeții la mâncare, nu se verifică la alte etnii: *neamțul te pofteste-o dată, românul de zece ori*.

Frazeologismele construite cu atributul „nemțesc” denumesc articole din cele mai diverse: hainele alese sînt *haine nemțești*, un băiat tomnatec este numit *june nemțesc* (știut fiind că nemții se căsătoresc mai tîrziu), fanfara este *tararaua nemțească*, cine suferă de diaree are *cur nemțesc*. Ironicul Alecsandri numește spectacolele frecventate cu „habotnicie”, la începuturile spectacolelor de gen, în România, *denie nemțească*. Pronunțarea surdă a consoanelor sonore românești a generat una din cele mai „gustate” observații lingvistice populare asupra limbii germane: *cald nemțesc* ‘frig’ (germ. *kalt* ‘rece’ este asimilat rom. *cald*). În sfîrșit, cel ce face planuri mărețe, fără a avea un suport autentic de realizare, înseamnă că are *pungă turcească și sermaia nemțească* (atribuirea încrucișată a adjectivelor creează sintagme goale de fond).

Unele nume proprii au dobîndit, prin importanța noțiunilor pe care le denumesc, prestanța superlativului. Utilizate în combinații inedite, creează metafore pitorești de genul *a fi beat Krupp* (cel mai faimos oțel din lume este asociat cu băutura!). Expresia *a fi beat tun* are aceeași proveniență, fiind vorba de ... „tunurile Krupp” (apoi, prin falsă analiză, *a fi beat crupă*). Produsele Zeiss (executate la Jena) au întărit, și ele încrederea românului în exactitatea, corectitudinea și buna rînduială germană: *a fi țais*; *a merge (lucrurile) țais*. Fără a fi nume propriu, „Fräulein” este numele, generic, dat guvernantei germane: *a ajunge Fräulein* ori *a ajunge nemțoaică* (să consemnăm și semnificația ‘orășeancă’) însemna a ocupa o oarecare poziție în familia românească din Regat. La polul opus (din punct de vedere al statutului social) se află numele propriu, foarte frecvent în onomastica germană, „Franz”. Tocmai această frecvență și, poate, în parte, și fonetica acestui cuvînt, au făcut ca *a fi franț* să însemne nu numai ‘a fi neamț’, ci și ‘a nu fi prea deștept’. Atașamentul popular față de rimă a creat zicala *îi zice franț și-i neamț*.

5. Concluzii

Am grupat — după sistemul noțiunilor — și analizat, din perspectivă semantică, proverbe și expresii idiomatice cu componenta „neamț”, pentru a evidenția imaginile mentale care au stat, pe lîngă alți factori, la baza comunicării interculturale. Axiomatic, „neamțul e privit de poporul român ca omul cel mai meșteșugar din lume” (Zanne VI: 226). Dincolo de aceasta, expresiile nu îi definesc doar pe germani, ci, prin raportare la activități, obiceiuri, apucături, stare materială etc., ele sînt reflecția mentalității autohtone românești, una de „alteritate”, de regulă negativă.

Bibliografie

- Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DA), vol. I/1, literele A-B, 1913; vol. I/2, litera C, 1949; vol. II/1, literele F-I, 1934; vol. II/2, fasc. I, *J-lacustru*, 1937; vol. II/3, *ladă-lojniță*, Librăriile Socec și C. Sfetea, București.
- Academia Română, *Dicționarul limbii române* (Serie nouă) (DLR), vol. VI, litera M, 1965-1968; vol. VII/1, litera N, 1971; vol. VII/2, litera O, 1969; vol. VIII/1-5, litera P, 1972-1984; vol. IX, litera R, 1975; vol. X/1-5, litera S, 1986-1994; vol. XI/1, litera Ș, 1978; vol. XI/2-3, litera T, 1982-1983; vol. XII/1, litera Ț, 1994, Editura Academiei, București.
- Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Univers Enciclopedic, București, 1975, ²1996.
- Dumistrăcel, Stelian, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

- Dumistrăcel, Stelian, *Germanul în mentalul rural românesc*, în Zub, Alexandru (ed.), *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc. Culegere de studii*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1996, p. 221-239.
- Dumistrăcel, Stelian, *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești. Biografii-motivații*, Institutul European, Iași, 1997, ²2001.
- Hallig, Rudolf/ von Wartburg, Walther, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie. Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin, 1952, ²1963.
- Heitmann, Klaus, *Imaginea Românilor în spațiul lingvistic german. 1775-1918. Un studiu imagologic*, 1985. Traducere în limba română de Dumitru Hîncu, [Colecția Spectrum], Editura Univers, București, 1995.
- Leu, Valeriu, *Imaginea 'neamțului' în însemnările pe cărți vechi românești din Banat*, în Zub, Alexandru (ed.), *Identitate/ alteritate în spațiul cultural românesc. Culegere de studii*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1996, p. 240-246.
- Negreanu, Constantin, *Structura proverbelor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Röhrich, Lutz, *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, vol. I-V, Herder, Freiburg/ Basel/ Wien, 1973, ³1995.
- Schlieben-Lange, Brigitte, *Einleitung*, în „LiLi”, nr. 110, 2002.
- Stanciu, Dumitru, *The Germans in the Romanian Proverbs*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, XIX, Iași, 1982, p. 96-103.
- Wander, Karl Friedrich Wilhelm, *Deutsches Sprichwörterlexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*, vol. I-V, Leipzig, 1867-1880, reeditat de F. A. Brockhaus [Mechanischer Fotodruck, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1964 und Kettwig: Athenaion 1987].
- Zaharia, Casia, *Quellen der idiomatischen Ausdrücke im Deutschen und Rumänischen*, în Burger, Harald/ Häcki Buhofer, Annelies/ Gréciano, Gertrud (eds.), *Flut von Texten – Vielfalt der Kultur. Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifität der Phraseologie* [=Phraseologie & Parömiologie, 14], Baltmannweiler, Schneider Verlag Hohengehren, 2003, p. 267-276.
- Zaharia, Casia, *Expresii idiomatice în procesul comunicării. Studiu contrastiv româno-german*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004.
- Zaharia, Casia, *Der Deutsche in der rumänischen Phraseologie und Parömiologie*, în Földes, Csaba/ Wիրrer, Jan (eds.), *Phraseologismen als Gegensatz sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung. Akten der Europäischen Gesellschaft für Phraseologie (EUOPHRAS) und des Westfälischen Arbeitskreises „Phraseologie/Parömiologie”* (Loccum 2002), [=Phraseologie und Parömiologie, 15], Baltmannweiler, Schneider Verlag Hohengehren, 2004, p. 431-444.
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri cu un glosar româno-frances*, vol. I-X, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1895-1912.